

Manipulacija u političkom diskursu: govor „Zenga“ Muammara al-Gaddafija

Amra Mulović

Sažetak

Manipulacija je diskursna praksa određenih namjera i jasno utvrđenih ciljeva, kao što su zadržavanje kontrole i moći u okviru političkog diskursa. Ovaj rad istražuje teorijsku osnovu na kojoj počiva fenomen manipulacije i utvrđuje neke od načina na koje se jezik koristi u manipulativne svrhe. U radu se analiziraju manipulativne strategije i jezička sredstva koja se obično upotrebljavaju u njihovoj realizaciji i to na primjeru al-Gaddafije i govora poznatog kao govor „Zenga“. Fokus će biti na strategiji polarizacije, t.j. predstavljanja *nas* u pozitivnom svjetlu, a *drugoga* u negativnom. Analiza se ograničava na leksičko-semantička sredstva (izbor riječi s negativnim značenjem za *njih* i pozitivnim značenjem za *nas*), određene gramatičke formulacije (pasiv, nominalizacija) te retorička sredstva (metafora, metonimija, hiperbola i sl.). Analizom se potvrđuje da se u tekstu al-Gaddafije i govora manipulacija ostvaruje na različite načine na više nivoa diskursa.

Ključne riječi: politički diskurs, politički govor, manipulacija, lingvistička manipulacija, persuzivnost, moć, kontrola, ideologija, al-Gaddafi

Uvod

Fenomenom manipulacije kao posebne vrste diskursnog utjecaja na djelovanje i aktivnost ljudi bave se naučnici različitih naučnih disciplina, od socijalne psihologije, preko antropologije, filozofije, lingvistike, do kritičke analize diskursa. Heterogena priroda ovog fenomena ne dozvoljava jedan sveobuhvatan pristup, već zahtijeva postojanje različitih modela istraživanja za pojedine njegove aspekte.

Mi ćemo se zadržati na posrednom karakteru manipulacije u političkom diskursu koja se ostvaruje putem jezičkih specifičnosti. Budući da manipulativni diskurs nema posebnu gramatiku niti formu, ove jezičke specifičnosti je teško ma kirati.

Istraživanje lingvističkih instrumenata manipulacije koje se oslanja na analizu diskursa imat će fokus na onim skrivenim odnosima između diskursne prakse, događaja i teksta, koji se održavaju u širem socio-kulturnom kontekstu. Analizom teksta pokušat ćemo otkriti diskursne izvore moći, dominacije, nejednakosti, i načine na koji se ovi izvori koriste, reproduciraju i transformiraju unutar specifično društvenog i historijskog konteksta. Cilj ovoga rada jeste analiza al-Gaddafije og govora mladima, poznatog kao govor „Zenga“,¹ u svrhu detektovanja i razotkrivanja manipulativnog karaktera ovog političkog govora. Analiza manipulativne poruke podrazumijeva analizu namjere govornika kroz izbor manipulativnih strategija što podrazumijeva, između ostalih, i lingvo-stilističku analizu teksta.

Definiranje manipulacije

Van Dijk manipulaciju definira kao „komunikativnu i interaktivnu praksu u okviru koje manipulator vrši kontrolu nad drugim ljudima, obično protiv njihove volje i suprotno njihovom interesima“². Neki autori propituju segmente navedene široko prihvaćene definicije manipulacije, te ističu da se ljudima može manipulirati i u njihovu korist, ili bar ne na štetu svih njihovih interesa.³ Van Dijk pojam manipulacije dalje ograničava sa tri različita aspekta. U društvenom smislu manipulacija podrazumijeva nelegitimnu dominaciju koja potvrđuje društvenu nejednakost, i pri tome manipulacija ne podrazumijeva samo upotrebu moći, već prije zloupotrebu moći. U spoznajnom smislu manipulacija se shvaća kao kontrola uma koja uključuje procese razumijevanja mentalnih modela i društvenih reprezentacija, kao što su znanje i ideologija. Diskursno, manipulacija uglavnom uključuje forme ideološkog diskursa, isticanjem *naših* dobrih i *njihovih* loših strana.⁴ Povezanost jezika i manipulacije, jezika i moći, jezika i ideologije naširoko se istražuje, naročito u okviru političkog diskursa i političke retorike s kojima su ovi fenomeni u najtješnjoj vezi.

1 Predmet analize je transkript govora Muammara al-Gaddafija mladima, koji je održao 22.02.2011. godine ispred ruševina svoje rezidencije u Tripoliju tokom Arapskog proljeća, tj. vala protesta, demonstracija i pobuna koji su zahvatili arapski svijet, a koji su bili motivirani diktaturama, siromaštvom, ekonomskom i političkom nesigurnošću. Potrebno je naglasiti da se motivi pobune u Libiji razlikuju od motiva protesta u drugim zemljama. Dakle, govor je nastao u jednom izuzetno kompliciranom političkom kontekstu, kojim ćemo se baviti samo onda kada je u vezi s bogatim repertoarom korištenih strategija manipulacije.

2 Teun Van Dijk, „Discourse and Manipulation”, *Discourse and Society*, 17:2 (2006), str. 360.

3 Vidjeti: Didier Maillat and Stewe Oswald, „Defining Manipulative Discourse: The Pragmatics of Cognitive Illusions“, *International Review of Pragmatics*, 1 (Brill, 2009), str. 354-355.

4 Van Dijk, „Discourse and Manipulation”, str. 359-383.

Budući da je korpus ovog istraživanja poseban žanr političkog diskursa, politički govor, potrebno je naglasiti da je osnovna funkcija jezika političkih govora nedvojbeno persuazivna. Međutim, manipulativni i persuazivni karakter diskursne prakse nerijetko se stavljaju rame uz rame, pri čemu se terminološko polje manipulacije rasteže zahvatajući semantičke sastavnice persuazivnosti. Iako se katkada naglašava neophodnost uspostavljanja distinkcije između ova dva termina, apsolutnu komplementarnost njihove upotrebe bilo bi pogrešno nametati, budući da se u literaturi nerijetko prenebregava. Distinktivni kriterij koji se izdvojava pri terminološkom razdvajanju neopravdane manipulacije od opravdane persuazivnosti jeste da manipulaciju obilježava „negativna“ namjera govornika, koja sagovorniku nije očita. Dakle, to bi značilo da manipulativne strategije političkog diskursa stvaraju zamagljene, prikrivene, maskirane slojeve lingvističkog sadržaja, koje nije lako razdvojiti od čisto informativnog dijela poruke, ali još teže od onog dijela poruke koji ima persuazivni karakter.

Manipulativne strategije političkog govora

Chilton definira politiku kao borbu za moć između onih koji teže da steknu i održe moć i onih koji se tome odupiru.⁵ Jezikom se u političkom diskursu potpiruje vatra sukoba, ali isto tako jezik služi kao sredstvo za upravljanje sukobima i lijek za vidanje rana nakon sukoba. U kontekstu izrazitih sukoba i nasilja, govornici u političkim govorima koriste manipulativne strategije u svrhu zadržavanja stečene moći, dominacije i kontrole. Značajno obilježje manipulacije kao govorne aktivnosti koja ima jasno definirane namjere i ciljeve jeste da objekt manipulacije nema osjećaj da je izmanipuliran. Manipulator koristi strategije manipulativnog diskursa koje se odnose na kognitivni i društveni status recipijenta, koristi poluistine, falsificira stvarnost, tako da recipijent misli da, i onda kada donosi pogrešnu odluku, čini racionalan čin. Koristeći persuazivne taktike ubjeđivanja manipulator provodi proces prisiljavanja recipijentata na djelovanje pri čemu su oni uvjereni da odluku o tome donose sami.

Svrha upotrebe specifičnih manipulativnih strategija u većini slučajeva jeste manipulirati emocijama, stavovima i idejama, pri čemu manipulator mora poznavati slabosti i potrebe ciljne grupe, a sam posjedovati autoritet, što je nedvojbeno neotuđiva osobina dugogodišnjih predsjednika, kakav je al-Gaddafi. U govoru koji je trajao duže od sat vremena, a kojim se al-Gaddafi obraćao mladima Libije, možemo markirati brojne manipulativne strategije koje se obično mogu identificirati u političkim govorima upućenim recipijentima u svrhu zadržavanja moći i dominacije.

5 Paul Chilton, *Analyzing Political Discourse. Theory and Practice* (London and New York: Routledge, 2014), str. 3.

Generalizacija je naročito efikasna strategija manipulacije u političkom diskursu kojom se konkretan slučaj koji je imao utjecaj na ljude generalizira kao opće znanje, stajalište ili čak osnovna ideologija. Al-Gaddafi demonstrante na jednom mjestu opisuje kao šaćicu terorista, pri čemu radikalizaciju pojedinih grupa demonstiranata prisutnu na terenu pripisuje cijelom pokretu. Strategija generalizacije otvara put persuazivnim strategijama izazivanja straha i upozoravanja. Ona omogućuje al-Gaddafiju da označi Ameriku kao stvarnog neprijatelja:

هم قلة إرهابية تريد أن تحول ليبيا إلى إمارات تبع الطواهي أو تبع بن لادن، أهذه آخرتها، لكي تدخل أمريكا؛ وتقول إنها لن تسمح بأفغانستان جديدة هنا في شمال أفريقيا؟! يريدون أن يأتوا لنا بالإستعمار، وتصبح بلادنا قنابل.⁶

To je nekoliko terorista koji žele da Libiju pretvore u pokrajine koje slijede el-Zavahirija i Bin Ladena. Da li će ovo dovesti do toga da se umiješa Amerika i kaže da neće dozvoliti novi Avganistan na sjeveru Afrike? Žele nas kolonijalizirati, a zemlju bombardirati.

Uskraćivanje znanja i kontrola informacija strategija je kojom manipulator prikriva relevantno znanje i pruža samo nepotpune, pristrane i pogrešne informacije.⁷ Ključni kontekstualni uvjet svakog diskursa, a svaki diskurs kontroliran je modelima konteksta, jeste postojanje znanja govornika o nekoj temi, te znanja i pretpostavke govornika o znanju koje posjeduje recipijent poruke. Na taj način kontrolira se znanje koje treba uvesti kao novo, te znanje koje se pretpostavlja i stoga uvijek smatra impliciranim. Al-Gaddafi, nakon što je Ameriku i NATO u govoru označio kao neprijatelja, govori o specifičnim slučajevima pobuna u Rusiji, Kini, umiješanosti Amerike u stanje u Gazi, Somaliji, Iraku te o katastrofalnim posljedicama saradnje s neprijateljem. Govornik pretpostavlja neki stupanj općeg znanja i zajedničkih uvjerenja, ali istovremeno i kontrolira obim informacija kako bi ovim postupkom uspješno evocirao stereotipne kontekste. Koristi propagandne resurse implicitne manipulativne strategije koja je, po pravilu djelotvornija od razvidnijih strategija.

Poigravanje emocijama strategija je koja podrazumijeva da govornik mora dokazati kako je sam sposoban za samilost i razumijevanje tako što će isticati vrijednosti za koje se bori i za koje su se borili njihovi preci. Manipulativne strategije koje se baziraju na empatiji i saučesću al-Gaddafi obilno koristi kroz metareprezentacije ponašanja neprijatelja, metareprezentacije odnosa prema situaciji i metareprezentacije stanja objekta kroz isticanje jedinstva govornika i recipijenata koje povezuju iste moralne vrijednosti.⁸ Govornik šalje poruku da

6 <https://ar.wikisource.org/wiki>

7 Klasifikacija manipulativnih strategija i njihovo određivanje u radu preuzeti su iz: Van Dijk, "Discourse and Manipulation", str. 359-83.

8 O empatiji kao cilju manipulacije više vidjeti u: Anna Antonova, „Empathy as Speech Manipulation Target in Pre-election Discourse of Great Britain“, *GEMA Online Journal of Language*

razumije recipijente, pokazuje da im pripada. On je *vodio demonstracije*, on je *revolucionar iz šatora, iz pustinje...* U primjerima koji slijede javljaju se repeticija, kumulacija i paralelizam, a ovim produkovanim ritmičkim obrascem govornik snažnije privlači pažnju recipijenata. Al-Gaddafi vješto manipulira svojim porijeklom i revolucionarnom prošlošću. Identificira se s demonstrantima, ali suptilno poručuje da je nasilje neprihvatljivo:

أنا نفسي قدت مظاهرات سلمية كثيرة في العهد المبدا، لكن لاحرقت ؛ ولا كسرت ؛ ولا شيء، وكانت الشرطة يميني ويساري ؛ (...) ؛ المظاهرات السلمية شيء ؛ والتمرد المسلح وقطع أجزاء من تراب الوطن، شيء آخر.

Sam sam vodio brojne mirne demonstracije u prošlosti, ali nisam palio, niti sam razbijao. Ništa od toga. Policija mi je stajala zdesna i slijeva. (...) Mirne demonstracije su jedno, a oružana pobuna i separacija dijelova zemlje nešto drugo.

أنا مقاتل ؛ مجاهد ؛ مناضل ؛ تائر من الخيمة .. من البادية ، والتحمت معي المدن والقرى والواحات ؛ في ثورة تاريخية جاءت بالأعجام لليبين

Ja sam ratnik, vojnik, borac, revolucionar iz šatora, iz pustinje. Meni su se pridružili gradovi, sela i oaze u historijskoj revoluciji koja je Libiji donijela slavu.

Sveobuhvatna i uvijek prisutna strategija političkog diskursa, bio on manipulativan ili ne, jeste *polarizacija*, odnosno predstavljanje *drugogal/njih* u negativnom svjetlu, a *sebelnas* u pozitivnom. Stoga će naredni dio rada biti posvećen jezičkim sredstvima koja se koriste u realizaciji ove strategije. Glavni zadatak govornika jeste formulacija određenih poveznica koje sačinjavaju opoziciju: *jal/mi* (sigurnost, pozitivne emocije, empatija, saučešće i saosjećanje, sposobnost da se odgovori na zahtjeve auditorija) / *oni* (nesigurnost, negativne emocije, nesposobnost da odgovore potrebama auditorija).

Jezička sredstva u realizaciji polarizacije

Manipulaciju ne treba shvatati samo kao obmanjivanje recipijenata izvrtanjem istine ili koncepata specifičnom upotrebom riječi. Političari pokušavaju da usade neke mentalne modele konceptualizacijom određenih fenomena. Pri tome se jezik upotrebljava na različite načine da predstavi šta možemo znati, vjerovati pa čak i misliti.⁹ Govornik različite manipulativne mehanizme ili tehnike koristi za predstavljanje pozitivne slike o sebi i negativne slike o drugome. Među njima je

Studies, 11:3 (2011), str. 100-102.

9 J. Wilson, „Political Discourse“, u *The Handbook of Discourse Analysis*, D. Schiffrin, D. Tannen and H. E. Hamilton (ur.) (Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2001), str. 401.

manipulativna upotreba ili „zloupotreba“ leksema u političkoj komunikaciji, koja podrazumijeva univerzalnost pragmatičkog kapaciteta recipijenata. Dakle, veoma značajno obilježje svakog, a naročito manipulativnog političkog diskursa, jeste da iskaz pored eksplicitnog sadržaja, ima i implicirani dio sadržaja, kao dio zajedničkog znanja, o čemu je već bilo riječi. Kako bi govor imao manipulativnu ulogu govornik bira dvosmislene iskaze upotrebom metafore, eufemizama i sl., naglo mijenja temu ili više puta ponavlja dijelove govora koje smatra naročito bitnim, na specifičan način upotrebljava lične zamjenice, primjenjuje pravilo broja tri i sl. Sve ove manipulativne tehnike, i mnoge druge, nalazimo u govoru „Zenga“. Pri tome al-Gaddafi koristi slabosti ciljne grupe (briga za porodicu, nesigurnost), ali i potrebe (sigurnost, dostojanstven život).

Lingvistička sredstva koja al-Gaddafi koristi u realizaciji spomenutih tehnika i polarizacije kao strategije manipulacije javljaju se na više nivoa diskursa (semantičkom, pragmatičkom, retoričkom, kontekstualnom i td.). Ovom prilikom na primjerima ćemo pokazati kako se strategija polarizacije ostvaruje na semantičko-leksičkom (odabir leksema pozitivnog značenja za *nas* i negativnog za *njih*), sintaksičkom (aktiv nasuprot pasivu, nominalizacija) i retoričkom nivou (hiperbola, eufemizam, metafora i metonimija). Različita jezička sredstva mogu se javiti u istom primjeru pri realizaciji polarizacije. Navest ćemo nekoliko takvih primjera markirajući elemente zanimljive upotrebe jezika u manipulativne svrhe.

Pri opisu demonstranata, al-Gaddafi upotrebljava lekseme negativnog značenja kao što su *pobunjenici* (متمردون), *izdajnici* (خونة), *teroristi* (قلة اراهابية), *apatridi* (شذاد الآفاق), *bradonje* (متاعين الملوس), *plaćenici* (مرتزقة), *drogeraši* i *narkomani* (متاعين الحبوب). Metonimijski, parafrazirajući pri tom popularne stihove, al-Gaddafi protestante naziva *generacijom koja jede banane* (الجيل الجديد الذي يأكل الموز), tj. nezrelom, nepromišljenom, lahkomislenom generacijom koja je zaboravila na slavu djedova.

Kreirajući pozitivnu sliku o sebi, govornik nerijetko koristi frazeme i frazeosheme koje su dio pretpostavljenog općeg znanja i zajedničkih uvjerenja govornika i recipijenata. Ovaj intertekstualni mehanizam izvrsno je jezičko sredstvo koje krije ideološke komponente i manipulativna obilježja. Na primjer, al-Gaddafi parafrazira popularnu izreku poznatog libijskog političara iz prve polovine dvadesetog stoljeća, Bešira el-Sa'davija, koja glasi: Sloboda je stablo koje pruža hlad samo onom ko ga je posadio i zalio svojom krvlju. Al-Gaddafi tako naglašava svoje pozitivne osobine i pozitivne osobine svojih saboraca i glorifikuje svoje zasluge u političkoj prošlosti Libije. Inkluzivna lična zamjenica *mi* u realizaciji manipulativnih strategija vrlo se često upotrebljava u svrhu prezentiranja specifične ideologije, kao u primje u:

ليبيا شجرة نحن نتفياً ظلالها ، لأننا غرسنا بيدنا وسقينا بدمنا

Libija je stablo u čijem hladu uživamo, jer smo ga posadili i svojom krvlju zalili.

Nominalizacija i pasivizacija inteligentan su način upotrebe jezičkih sredstava u političkom diskursu u slučajevima kada je potrebno prikriti odgovornost za negativne rezultate ili loše postupke. Na taj način izbjegava se personalizacija neke radnje negativne denotacije, odnosno eksplicitno referiranje na vršitelja. Za-

nimljiva je činjenica da al-Gaddafi, s obzirom na nesvakidašnju dužinu govora, rijetko koristi pasiv i rijetko nominalizira iskaz. Razlog tome vidimo u tematici govora. Naime, najveći dio govora posvećen je predstavljanju sebe u pozitivnom svjetlu i neprijatelja u negativnom, što je strategija koja zahtijeva upotrebu aktiva. Al-Gaddafi se ne izvinjava, ne opravdava, niti maskira odgovornost. Pasivnu konstrukciju *kažnjava se smrću* (يعاقب بالاعدام) često ponavlja samo kada citira izvode iz kaznenog zakona. Nominalni iskaz, pored uobičajene upotrebe imenskih rečenica, bira rijetko, samo kada želi izbjeći odgovornost, kao u primjeru:

المطلوب تسليم الأسلحة فوراً التي روعت الناس.

Neophodno je odmah predati oružje koje je zastrašilo narod.

Kako bi umanjio značaj demonstracija u pojedinim dijelovima zemlje, protestante često opisuje kao *djecu, šaćicu unajmljenih plaćenika, šaćicu imitatora mladeži Tunisa i Egipta* kojih ima toliko da se *na prste jedne ruke mogu prebrojati*. U sljedećem primjeru koristi hiperbolu prebrojavajući svoje pristalice i one koji su se okrenuli protiv njega:

أتم ملايين وهم (١٠٠) نفر. أمسكهم في الشوارع

Vas ima na milione, a njih je stotinu duša. Hvatajte ih po ulicama!

Metafora igra značajnu ulogu u javnom diskursu, pa tako i u političkom diskursu. Naročito je važan persuazivni i manipulativni potencijal metafore koji političari bez zadržke iskorištavaju, najčešće u realizaciji manipulativne strategije polarizacije, kako bi stekli moć, a potom zadržali kontrolu i dominaciju. Al-Gaddafi u narednim primjerima koristi metaforu i imenuje neprijatelje *mačkama* i *miševima*, označavajući ih tako kao nekog neozbiljnog, plašljivog, ko se skriva i igra mračne igre. U drugom primjeru pobunjenike naziva *štakorima*, opisujući ih tako kao štetočine, izdajice i špijune. S jedne strane omalovažava neprijatelja, a s druge strane, ističe svoju nadmoć i moralnu superiornost, što se vidi i iz trećeg primjera:

لا يمكن أن يُعطل هذه المسيرة الطافرة ، حفنة من شذاد الآفاق المأجورين من هؤلاء القطط والفرن التي تفقر من شارع إلى شارع ؛ ومن زنقة إلى زنقة ، في الظلام

Ovaj trijumfalni marš ne može zaustaviti šaka apatrida koje su unajmili ovi mačke i miševi što skaču od ulice do ulice, od sokaka do sokaka, u mraku.

نحن أجدر بليبيا من تلك الجرذان وأولئك المأجورين ، من هم هؤلاء المأجورين المدفوع لهم الثمن من المخابرات الأجنبية ؟

Mi smo dostojniji Libije od tih štakora i tih plaćenika. Ko su ovi plaćenici koje plaćaju strane obavještajne službe?!

أتمت تواجهون صخرة صماء ؛ صخرة صلبة تحطمت عليها أساطيل أمريكا ، ألا تتحطم عليها شرادكم أتمت
Vi se suočavate sa postojanom stijenom, čvrstom stijenom o koju su se razbijale američke flote.

Uz metaforu, koja se nerijetko koristi da pojednostavi kompleksne koncepte u političkom diskursu, u isticanju pozitivne slike o sebi široko se upotrebljava i metonimija. U narednom primjeru al-Gaddafi metonimiju koristi za samohvalu. Egocentrizam i narcisoidnost dodatno se naglašavaju specifičnim imenovanjem, tj. upotrebom trećeg lica:

...ولكن لأن «معمر القذافي» تاريخ مقاومة ؛ تحرر ؛ مجد ؛ ثورة...
...ali, pošto je Muammar al-Gaddafi historija otpora, oslobođenje, slava, revolucija...

Činjenica da na više od dvadeset mjesta u govoru al-Gaddafi o sebi govori u trećem licu svjedoči o zbrkanom identitetu govornika, koji kao da se pokušava odmaći od identiteta diktatora, ali istovremeno zadržati moć i kontrolu. Ovakav jezički postupak zvuči komično i još je jedan primjer pretjerivanja pri realizaciji manipulativne strategije polarizacije.

Pretjerivanje u upotrebi retoričkih sredstava u realizaciji strategije polarizacije, tj. onog njenog pola koji se odnosi na predstavljanje pozitivne slike o sebi, uvijek vodi u opasnost da persuazivni i manipulativni iskaz pređe u patetiku. Sljedeći primjer bio je inspiracija jednom izraelskom novinaru i muzičaru da napravi klip, parodiju na ovaj govor koju su brzo prihvatili i opozicija i pobunjenici. Govor mladima postao je poznat po nazivu „Zenga“, upravo zahvaljujući riječi *uska ulica, sokak* (زنفقة), koja se ponavlja u ovom primjeru, a na libijskom dijalektu se izgovara *zenga*:

أنا «معمر القذافي» قائد أممي ؛ أنا تدافع عني الملايين. أنا سنوجه نداء للملايين من الصحراء إلى الصحراء، وسنزحف أنا والملايين، لتطهير ليبيا شبرا شبرا ؛ بيتا بيتا ؛ دارا دار ؛ زنفقه زنفقه ؛ فردا فردا، حتى تتطهر البلاد من الدنس والأنجاس.

Ja, Muammar al-Gaddafi, vođa sam svoga naroda. Mene brane milioni. Ja ću uputiti poziv milionima od pustinje do pustinje. Marširat ćemo ja i milioni da očistimo Libiju stopu po stopu, kuću po kuću, dom po dom, sokak po sokak, čovjeka po čovjeka, sve dok se zemlja ne očisti od prljavštine i smeća.

Neverbalne manipulativne tehnike

Manipulacija može biti suptilnija i otvorenija. Uvijek podrazumijeva ciljanu upotrebu jezika, ali i neverbalnih tehnika koje se nerijetko zanemaruju u istraživanjima, iako se njihov značaj neizostavno naglašava. Vješt vođa namjerno koristi neočekivan izgled, emocionalno manipulativan govor i pažljivo planiran spektakl. Govor mladima al-Gaddafi je održao ispred svoje srušene kuće u Tripoliju, koju su sa zemljom savrnile snage NATO-a. U takvom prostoru koji simbolizira „apokaliptičnu“ sliku budućnosti, al-Gaddafi nosi pocijepanu odjeću. Koliko god da lokacija djeluje u suprotnosti s logičkom prostornom pozicijom, ona semiotički gledano ima izvanredan manipula-

tivni učinak. Koliko god neposredan i dostupan može izgledati, kao što je slučaj ovdje, prostor je uvijek konstrukcija konceptualno projektovana ne samo od onoga gdje smo već i od onoga ko smo i što znamo. Izborom prostora, „scene“, al-Gaddafi amplificir efekte manipulativnog sadržaja, a pojavom i gestama označava stvarnog neprijatelja.

Geste, koje obilno prate al-Gaddafijev govor, ne koriste samo neposredni prostor, već konceptualni entitet koji iz takvog prostora proizlazi.¹⁰ Geste ne opisuju prostor, one manipuliraju njim. Udružene s referencijalnim izrazima kreiraju bogat repertoar mogućnosti u kojima veze govornika i grupa i pojednaca postaju razvidne. Markeri lokacije i lica – deikse, se zato smještaju u fokus pažnje:

أخاطبكم من هذا المكان الصامد؛ هذا البيت في طرابلس، الذي أغارت عليه «١٧٠» طائرة؛ تقودها
الدول النووية الكبرى أمريكا وبريطانيا والحلف الأطلسي

*Obraćam vam se sa **ovog** postojanog mjesta, **ove** kuće u Tripoliju na koju je napad izvršilo 170 aviona koje su poslale velike nuklearne sile, Amerika, Britanija i NATO.*

Važan element manipulacije u al-Gaddafije om govoru mladima jeste i intonacija, čiji je utjecaj dalekosežan. Usklađena s gestama, neobičnim ponašanjem i scenografijom trebala bi omogućiti da se grupom manipulira brže i lakše. Problem koji nastaje jeste upravo u pretjerivanju pri upotrebi neverbalnih tehnika, te svih manipulativnih strategija, što ih čini razvidnijim, a manipulaciju neučinkovitom.

Zaključak

Al-Gaddafijev govor ima sve elemente uspješnog i efektnog govora: tematski je određen, izgrađen je stav govornika, cilj je jasno postavljen, koncept govora, iako govorimo o izrazito dugom govoru, osmišljen je i u većem dijelu saopćen bez čitanja, što svjedoči o izvrsnoj memorijskoj moći govornika i/ili njegovom talentu za improvizaciju. U analizi teksta imali smo u vidu mikronivo teksta koji obuhvata jezik, tekst, govornu interakciju, te makronivo teksta, koji obuhvata društveni kontekst, odnose moći, dominacije, kontrole, te samu diskursnu praksu, tj. proces stvaranja teksta.

U komunikacijskoj relaciji između govornika i auditorijuma, kakva se manifestuje u političkim govorima, govornik automatski zna reakciju auditorijuma. Dakle, uspješnost govora trebalo bi da bude poznata govorniku. Međutim, u kriznim situacijama, kakva je Arapsko proljeće, ovo pravilo nije primjenljivo. Naime, al-Gaddafijev govor upućen je širem auditorijumu od prisutnog, svim mladima

10 Vidjeti: Sônia Orit Waisman, *Body, Language and Meaning in Conflict Situations. A semiotic analysis of gesture-word mismatches in Israeli-Jewish and Arab discourse* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2010), str. 13.

zemlje, a segmenti govora upućeni su cjelokupnom stanovništvu. Pozitivna reakcija na prostoru komunikacijskog događaja nije podrazumijevala po automatizmu pozitivnu reakciju ciljne grupe. Naprotiv. U tom smislu, važna je demistifikacija govora onih koji imaju moć. Stoga se ovakve analize manipulativnih strategija i lingvističkih sredstava koji se koriste u suptilnim formama da izraze moć i njome manipuliraju stavljaju na stranu potlačenih i marginaliziranih grupa.

Namjerna manipulacija temelji se i zasniva na kulturnom i društvenom kontekstu i veoma često, ako ne i uvijek ona je skrivena. Al-Gaddafijev govor predstavlja pokušaj da se manipulira sociopolitičkom situacijom u Libiji s ciljem da se zadrži moć i dominacija. Onda kada su manipulativne namjere postale očite, neskrivene, cijeli sistem, odnosno manipulativna struktura urušila se. Manipulativne strategije al-Gaddafije og govora „Zenga“ u vihoru promjena nisu se mogle održati „na terenu“.

Manipulation In Political Discourse: Muammar Al-Gaddafi's Speech Zenga

Abstract

Manipulation is a kind of speech activity which has definite intentions and aims, such as gaining control and power within political discourse. This paper will shed light on the theoretical ground on which this phenomenon is based to determine how language is utilized for manipulation. The analysis aims to investigate manipulative strategies and the language devices used in generating these strategies in al-Gaddafi's speech known as Zenga. Also, it will pay more attention to strategy of polarisation, i.e. basic strategy of positive self-presentation and negative other-presentation. This paper will be limited to lexical-semantic devices (selection of negative words for *them* and positive words for *us*), certain grammatical mechanisms (passive, nominalisation) and rhetorical devices (metaphor, metonymy, hyperbole). The study shows the diversity of modes of how language of the speech is manipulated on different levels of discourse.

Key words: political discourse, political speech, manipulation, linguistic manipulation, persuasion, power, control, ideology, al-Gaddafi